

Nagy Adrienn*

A kulturális identitás margójára: Domanicky Endre *Határterületeken II. Ausztrália és Óceánia vonzásában* című tanulmánykötetéről

I.

Domaniczky Endrének, a Mádl Ferenc Intézet vezető kutatójának új tanulmánykötete¹ a Föld Magyarországtól talán legtávolabb eső vidékét, Óceániát kívánja kézzelfogható közelségbe hozni. Ez az a régió, amely – legkorábbi, 1794-es magyar definíciója szerint – elsősorban abban tér el más kontinensektől, hogy számos kisebb-nagyobb szigetből áll össze. A szigetek közül Ausztrália a legnagyobb, amelyre földrészként szoktak hivatkozni.

A szigetvilágban az ember – minden nehézség ellenére – viszonylag korán, mai ismereteink szerint mintegy 60 ezer évvel ezelőtt jelent meg, ahogyan azt az egyre korábbra datálható ausztrál őslakos leletek bizonyítják.² Az államalapításra azonban többnyire csak – gyarmatosítás formájában – az európaiak érkezését követően került sor. A legnagyobb sziget, Ausztrália és az ottani büntetőkolónia sorsa azonban nemcsak a gyarmatosítókon keresztül lassan Európába szállingózó új szavak (például a kenguru vagy a koala) és ezek magyar nyelvben való megjelenése³ miatt érdekes. Az első magyar is fegyencként érkezett a kontinensre még az 1820-as évek végén. Az első szabad magyar, Friedman Izsák – akinek történetét Domaniczky könyvtári és levéltári adatok alapján részletesen bemutatja⁴ – már az 1830-as években szállt partra. A magyarok tehát – akárcsak az Egyesült Államokban – nem jóléti bevándorlóként érkeztek, hanem a kezdetektől fogva részt vettek annak az országnak az építésében, amelyet ma Ausztrál Államközösségnek nevezünk. Bár a magyar közösség tagjai a szigetvilág számos pontjára eljutottak, a déltengeri magyar diaszpóra elsődleges súlypontja Ausztrália, ezért a kötet is ennek a diaszpórarésznek a bemutatására koncentrált, ugyanakkor

külön írások foglalkoznak az új-zélandi és a pápua-új-guineai magyar közösség történetével is.⁵

Noha a kötet egyik központi alakja – akinek első teljes életrajzát és publikációs listáját a kötet tartalmazza – Gubányi Károly, a magyar mérnök, aki hazafias lelkesedésből az első magyar nyelvű tudományos monográfiát készítette a távoli világrészről, a kötet lapjain számos jelentős történeti alakkal is találkozhatunk. Ilyen például Mindszenty József bíboros, akinek ausztráliai és új-zélandi útját szinte napokra lebontva mutatja be a szerző.⁶ Egy másik tanulmány, az ausztráliai magyar egyházak történetét elemző írás⁷ révén pedig azokkal a szerzetesekkel is megismerkedhetünk, akik a bíboros látogatását előkészítették.

II.

Domaniczky tanulmánykötetének lapjain azonban nemcsak a magyar diaszpóra eseményei elevenednek meg, hanem a térséget sújtó problémák is, amelyek nem ritkán jogalkotási leágazásokkal is rendelkeznek (kezdetben lokálisan, majd pedig más kontinensekre kiterjedően).⁸ A távolság ez esetben csak látszólagos, hiszen a régióban az Európai Unió közvetlenül is érintett, és pedig nem csupán egykori gyarmattartó hatalomként, hanem nemzetközi szerződések révén. Ezek közül a legjelentősebb az ún. szamoai egyezmény, amelyet 2023 végén ratifikáltak, és amely több, az Európai Unióban is problémát jelentő területen (például: migráció vagy éghajlatváltozás) irányoz elő szorosabb együttműködést a partnerek között.

A problémák mellett Domaniczky szerint a régió néhány, magyar szempontból különösen érdekes sajátossággal is bír. Ilyen például a kisebbségek helyzete, amelynél számos pozitív és

* Főosztályvezető, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Magánjogi Főosztály, Intézetigazgató egyetemi docens, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Európai és Nemzetközi Jogi Intézet.

1 DOMANICZKY Endre: *Határterületeken II. Ausztrália és Óceánia vonzásában. Válogatott tanulmányok (2010–2024)*. MFI, Budapest, 2024.
2 A szigetvilág más tagjain viszont a betelepülés hosszan is elhúzódhatott. Új-Zélandon például csak az 13–14. században jelentek meg a maorik. Ausztrália benépesülésére lásd DOMANICZKY Endre: *Ausztrália magyar szemmel*. Fakultás, Budapest, 2018, 223–270.
3 DOMANICZKY (2024) i. m. 389–400.; illetve háttérként: DOMANICZKY (2018) i. m. 198–207.
4 DOMANICZKY (2024) i. m. 201–229.

5 Átfogóan lásd DOMANICZKY (2024) i. m. 21–36. Az új-zélandi magyar diaszpóra korai időszakának történetét lásd DOMANICZKY Endre: *Határterületeken I*. MFI, Budapest, 2021, 389–413.

6 DOMANICZKY (2024) i. m. 133–156.

7 DOMANICZKY (2024) i. m. 83–132.

8 DOMANICZKY (2024) i. m. 32–35. Erről lásd még DOMANICZKY Endre: *A klímaváltozás hatásai a dél-csendes-óceáni térségben és a problémákör lehetséges jogtudományi kivételése*. Előadás a szegedi ETH-konferencián, 2024.10.15., <https://u-szeged.hu/eth>, 2024. 12. 18.

negatív példa is említhető. A szerző itt kifejezetten az új-zélandi duális társadalom példájára utal (de nem fejt ki részletesen), ahol a kisebbségi maorik és a többséget alkotó angolszászok között egy korábbi írott egyezmény (az ún. waitangi szerződés) hozott létre kompromisszumot. Domaniczky szerint egy ilyen megoldás akár Erdélyben, az 1918-as gyulafehérvári határozatra is felépíthető lenne (amelynek előfeltétele, hogy a többségi társadalom egy adott kisebbségre ne fenyegetésként, hanem a saját kultúráját is gazdagító értéként tekintsen – ahogyan ez Új-Zélandon több generáció alatt végbement).⁹ A szerző a kisebbségvédelem témakörében ausztrál példákat is elemez. A korábbi ausztrál őslakos gyermekelvételei gyakorlatot bemutató tanulmánya és az ehhez kapcsolódó fordításai jól mutatják,¹⁰ hogy akár pár évtized alatt milyen jelentős szemléletbeli változásokat lehet elérni egy közösségben – ha az adott kérdés társadalmi támogatottsággal is bír. Ausztráliában az európai hódítók több mint egy évszázadon keresztül kíméletlenül léptek fel az őslakosokkal szemben. Nemcsak a földjeikre fájt a foguk, a lelkiület is meg akarták törni: „minden kigondolható módon kesergették őket. Vadászatokat rendeztek ellenük, csupa kedvtelésből lelövöldözték őket [...]” – ahogy egy korai magyar nyelvű leírásban olvashatjuk.¹¹ Az őslakosok közeli eltűnését a 20. század elején már tényként kezelték. Mégis túléltek, s megtanultak európai eszközökkel küzdeni a jogaikért. Ugyanakkor a 20. század közepére a többségi társadalom álláspontja is megváltozott: az 1967-es népszavazáson több mint kilencven százalékos támogatással az ausztrál alkotmány őslakosokra nézve kedvezőtlen szakaszainak módosítását. Ez a kilencven százalékos többség biztosította évtizedeken keresztül a megbékélés hátterét, amelyben a bocsánatkérések mellett számos, az egyenjogúságot biztosító érdemi intézkedés meghozatalára is sor került. Domaniczky a két legfontosabb politikai beszéd¹² magyar fordítását készítette el az évek során, ebből az első, az 1992-es redferni beszéd fordítását tartalmazza ez a kötet.¹³

Míg a diaszpóratörténet elsődlegesen a történettudományok közé sorolható, a jogi kultúrtörténet egyértelműen a jogtörténetírás terrénuma. Az ausztrál igazságszolgáltatási és parlamenti épületek épített szimbólumainak magyarázatával a szerző – saját bevallása szerint – korábbi tanárai, a pécsi jogi kar két professzora, Kajtár István és Kengyel Miklós meglátásait kívánta külföldi példák révén újragondolni. Bár Domaniczky részletesen körbejárja az ausztrál épületek szimbolikájának történeti hátterét, kifejezetten érdekfeszítőek a modern ausztrál épületekkel (mint az ausztrál Legfelsőbb Bíróság vagy a szövetségi parlament canberrai épületével) kapcsolatos megjegyzései is.¹⁴ Hasonlóan tanulságos a szer-

zőnek a kortárs ausztrál jogtörténetírás jellegzetességeiről szóló összegzése. Bár a konferenciabeszámoló formájában közreadott anyagban a számos előadó neve kifejezetten zavarónak tűnhet, a szerző szándéka jól érthető: az egyik legjelentősebb ausztrál jogtörténész találkozó résztvevőinek és az előadócímeknek a felsorolása révén ehhez a tőlünk mérhetetlenül távol fekvő szakmai közösséghez kapunk egy jól használható kontaktlistát.¹⁵

III.

A Határterületeken II. tehát a szerző tanulmányaiból készült válogatás, amely – elsősorban a helyi magyarság történetén keresztül – a dél-csendes-óceáni térséget kívánja közelebb hozni a magyar olvasóhoz, jogi és kulturális szempontból is.¹⁶ A könyvet ezért – mint Domaniczky Endre témában írt korábbi munkáit¹⁷ – nemcsak a szűkebb szakma, hanem más tudományterületek (például történelem, földrajz, néprajz) képviselői is érdeklődéssel olvashatják. Jogászként forgatva a kötetet azonban önkéntelenül is felmerül, vajon van-e ezeknek a témáknak közös eredője, lehet-e jogászként olyan szintézist készíteni, amely egyszerre jogi és kultúrtörténeti, és egyszerre szól a magyar és az ausztrál olvasóközönséghez? A Határterületeken II.-ben Domaniczky két ilyen témát jelöl meg: a kisebbségekre vonatkozó jogi megoldásokat, valamint az integrációval kapcsolatos joganyagot. A kisebbségekről fentebb már esett szó,¹⁸ viszont jogi szempontból elgondolkodtató a szerző egyik megállapítása, amelyben az Ausztrál Államközösség és az Európai Unió struktúrájának, feladat- és hatásköreinek vizsgálatára biztat: „Az Európától való roppant távolság miatt az Európai Unióban kevesebb figyelem esik e fiatal kora ellenére mozgalmas történelemmel rendelkező ország államszervezetére és berendezkedésére. Pedig ahogy az Osztrák–Magyar Monarchia a történelmi példát, úgy Ausztrália az Európai Unió jövőbeli működésének egyik modelljét szolgáltathatja, hiszen az egységes állam paravánja mögött még több mint egy évszázad múltán is jól kivehetőek az egykori brit gyarmatok saját körvonalai.”¹⁹

Ebből a szemszögből nézve egyértelmű, hogy mi a kötet jogászoknak szóló legfőbb üzenete: tekintsünk messzebbre a Kárpát-medencéből, és vizsgáljuk meg a minket foglalkoztató témákban a hazaitól jelentősen eltérő megoldásokat is. Hogy hogyan? Erre ad választ a kiadó, a Mádl Ferenc Intézet neve: összehasonlító módszerrel, mégpedig mind a jelenkori jogalkotást, mind pedig a múltbeli szabályokat összevetve – ahogyan azt egykor Mádl professzor is csinálta.

9 Domaniczky (2024) i. m. 33.

10 Domaniczky (2024) i. m. 65–79.

11 Laky Dániel: Ausztráliáról. *Földrajzi Közlemények*, 1876, 101.

12 A másik beszéd, az ún. bocsánatkérisi beszéd (Sorry Speech) fordítását lásd Domaniczky (2018) i. m. 504–512.

13 A redferni beszéd fordítását lásd *Határterületeken II.*, 473–479.

14 Domaniczky (2024) i. m. 171–200.

15 Domaniczky (2024) i. m. 509–516.

16 Az előszóból megismerhetjük Domaniczky személyes motivációját, valamint a kötet szerkesztési elveit is. Lásd Domaniczky (2024): i. m. 9–17.

17 Domaniczky (2024) i. m. 538.

18 Érdemes megemlíteni Domaniczky egyik újabban megjelent tanulmányát is: Domaniczky Endre: „Ők a földrészt jogos urai” Magyar utazók az ausztrál őslakosokról (1848–1918). *Valóság*, 2024/10., 56–62.

19 Domaniczky (2024) i. m. 244–245.